

Prefaci

En les circumstàncies internacionals actuals, convé més que mai que ens acostem a altres cultures allunyades de la nostra. Els creixents moviments migratoris, les relacions econòmiques, culturals i socials entre països d'arreu del món i, fins i tot, els viatges de plaer a indrets fins fa poc temps considerats distants, van posant en contacte de manera molt ràpida formes diferents d'entendre la vida i d'organitzar-se. Aquesta actitud aparent d'obertura sol amagar, però, un rerefons conservador. Si bé la curiositat de conèixer altres cultures és viscuda com una forma d'enriquiment, tot sovint aquest contacte és superficial, ja que hi ha una tendència a veure «l'altre» des d'una perspectiva prefixada, des d'un punt de vista eurocèntric i, per això, «superior».

El filòsof nord-americà Charles Taylor manifesta que «entendre “els altres” plantejarà el repte social més gran del segle XXI» i afegeix: «Els dies en què els “occidentals” podien considerar la seva experiència i la seva cultura com la norma, i les altres cultures tan sols com etapes primerenques del desenvolupament d'Occident, s'han acabat» (*La Vanguardia*, 1 de setembre de 2002).

El llibre *ESCRITORES I CULTURES* que presentem té la intenció d'apropar-nos a una primera i breu panoràmica de països i cultures des de dins, en la qual «l'altre» és qui s'explica en els seus propis termes. El que en resulta significatiu és que les veus procedeixen justament d'autores que –pel fet de pertànyer a cultures menys conegudes i que són dones en societats fortament patriarcals– han estat doblement silenciades. Aquestes autores confien en el poder de transformació dels seus discursos i prenen la paraula escrita com a eina per a construir societats més justes. No solament denuncien les jerarquies de gènere, de raça i de classe, sinó que ofereixen models plurals de feminitat i de masculinitat, com també noves formes d'organització social en les seves cultures.

En conjunt, es tracta d'uns textos que ens acosten a «l'altre» d'una manera més complexa i ens permeten d'aprofundir el pensament de les dones, si estem atents a les alternatives que proposen. L'experiència d'aquest itinerari literari té un efecte de mirall: conèixer «l'altre» de manera genuïna ens porta irremeiablement a qüestionar els nostres prejudicis construïts culturalment i, en conseqüència, a examinar-nos nosaltres mateixos. Tot un repte per al món eurocèntric i masculí, encara aferrat a percebre les nostres societats com l'únic model de convivència possible.

Presentem aquest recull d'assaigs com un viatge per quatre continents: Àfrica, Àsia, Amèrica i Europa. Dins de cadascun d'ells, ens hem fixat en aquells àmbits culturals que reben menys atenció dels mitjans de comunicació i les editorials i que, per tant, ens resulten del tot o quasi desconeguts. Per això mateix, comencem pel continent africà, del qual ens arriba tan poca informació i, gairebé sempre, la mateixa: la fam, les guerres tribals, les pràctiques ancestrals cruels contra les dones, la sida... Però l'Àfrica també és un viver de

cultures i les dones hi tenen un paper central. Jacint Creus, en el primer article, tracta de la literatura oral centreafricana que, pel sol fet que és oral, rarament és considerada com a «veritable» manifestació cultural, més enllà del folklore. A més, tot i que la literatura oral té una funció pedagògica i social concreta (que sol vehicular els valors patriarcals), l'autor ens ofereix diversos exemples de rondalles –gènere en què l'empremta femenina és més visible– que transgredeixen aquests estereotips. En aquestes rondalles, i també en algunes epopeies, destaca la superioritat femenina, especialment la de noies que triomfen sobre greus obstacles fins que esdevenen dones fortes i autosuficients. Aquestes proves iniciàtiques reflecteixen un fenomen força habitual en les cultures africanes: la creació d'associacions de dones (i fins i tot de societats secretes femenines) per tal de protegir-se contra l'opressió patriarcal.

Marta Segarra ens presenta en el capítol segon una mostra de la literatura africana postcolonial escrita en llengües europees, no gaire present a les llibreries del nostre país per manca de traduccions, i encara menys si és escrita per dones. Les africanes s'han incorporat des de fa relativament poc a l'escriptura literària i les seves paraules són sovint menystingudes en relació amb les dels homes. Per mitjà d'uns quants poemes escrits en francès per dones africanes i traduïts al català per l'autora, podem comprovar que aquestes veus, que canten el seu país amb accents nostàlgics, joiosos, amargs o desesperats, «que estimen amb ira» –tot parafrasejant la gran poeta catalana Maria Àngels Anglada–, ens són molt més properes del que podríem pensar d'entrada.

Mercè Viladrich, per la seva banda, es remunta a l'època d'esplendor de l'islam per desfer un altre tòpic: el de la submissió i el silenci resignat de la dona musulmana. Dins de

l'islam medieval, tant les dones poetes (moltes vegades, esclaves valorades per les seves dots artístiques i literàries) com les místiques constitueixen excepcions assenyalades en la invisibilitat cultural femenina. La tradició religiosa islàmica venera certes dones excepcionals, com Màriam (la mare del profeta Jesús), Aixa (l'esposa favorita de Muhammad) o Rabia (una santa del sufisme –doctrina mística que propugna l'esborrament de tots els signes individuals, inclòs el gènere, per atènyer la divinitat–. Algunes escriptores àrabs contemporànies s'han inspirat en aquestes figures per cercar uns models positius de feminitat no assimilables a Occident.

L'islam s'ha estès arreu del món, sobretot a moltes zones de l'Àsia. Rukhsana Qamber ens trasllada precisament a un país asiàtic de majoria musulmana: el Pakistan. El seu article ens dóna a conèixer les dones que escriuen en urdú, anglès o altres llengües d'aquest estat. Si coneixem la història del Pakistan, que va néixer com a Estat després de la independència de l'Índia del poder colonial britànic, i que ha sofert en aquest mig segle la pressió del fanatisme religiós i de l'autoritarisme polític, no ens estranyarà que la majoria de les seves escriptores també siguin sovint dones d'acció, que utilitzen la literatura per a reclamar justícia i igualtat tant política com econòmica i, és clar, sexual. Moltes prefereixen el gènere de la narració breu per descriure el *zenana* ('espai femení') amb l'objectiu de subratllar l'opressió patriarcal que pateixen les dones i, alhora, el poder de què gaudeixen.

L'escriptora índia Arundhati Roy, a la qual Kathleen Firth dedica el cinquè article, també és activista. Roy ha estat notícia els darrers anys per haver guanyat el cèlebre i prestigiós premi britànic Booker amb la seva primera novel·la (traduïda a moltíssimes llengües, entre les quals el català) i més tard per motius polítics, per haver encapçalat l'oposició a la construc-

ció d'una presa a l'Índia, com a símbol de la lluita contra una política que no respecta el medi ambient i afavoreix uns pocs per sobre de la majoria. La seva novel·la, més enllà de la polèmica sobre l'origen del llibre i l'operació comercial que l'envoltà, Firth la descriu com una crítica de la submissió femenina a les lleis patriarcal o, en paraules de la mateixa Roy, de les «lleis de l'amor» que diuen com s'ha d'estimar i a qui.

Una de les cultures asiàtiques més ignorades avui dia, especialment pel que fa a la contribució de les dones, és la xinesa. L'article de Manel Ollé constitueix una introducció al panorama actual de les escriptores xineses després de Mao. En efecte, a partir del 1980, el món cultural xinès va patir certes innovacions després de la sequera literària que representà la política de Mao Zedong i, sobretot, de la mal anomenada «Revolució Cultural», que intentà anorrear qualsevol forma d'expressió individual i genuïna. Aleshores, va néixer una nova literatura i un nou cinema xinesos, en què la figura de les dones assumí un protagonisme important. Les escriptores xineses, tant les de la diàspora (que escriuen en anglès, francès, holandès...) com les de la República Popular de la Xina, trenquen amb el passat i són partidàries de la llibertat (tant política com sexual). En conseqüència, no dubten a mostrar els conflictes de la dona xinesa actual, moltes vegades professionalment activa, però amb un entorn familiar i afectiu encara ancorat en el passat. Les joves escriptores de Xangai que s'han posat de moda al principi del segle XXI presenten un panorama encara més rupturista, en què incorporen elements culturals occidentals com el *rock* o les drogues per dibuixar una Xina capitalista i sofisticada força sorprenent.

De l'Àsia passem per l'estret de Bering (com van fer uns 30.000 anys enrere els primers habitants dels actuals Estats Units), per conèixer la veritable història dels «pellroges» de

la mà d'Àngels Carabí. Aquests pobles, falsejats per la cultura cinematogràfica nord-americana, eren presentats com uns salvatges tot volent justificar la colonització. Però si les pel·lícules de Hollywood caricaturitzaven els indis americans, les dones indígenes només eren una part del decorat o simplement no hi apareixien. Aquest article dóna la paraula a les escriptores actuals descendents d'aquests indígenes americans, que comparteixen una cultura que es basa en la interrelació de tots els elements naturals i còsmics i, per tant, extremament respectuosa envers la naturalesa.

Del nord d'Amèrica viatgem a les terres «descobertes» per Cristòfor Colom en primer lloc: Cuba, un altre país deformat pels mitjans de comunicació i les guies turístiques. María José Sánchez-Cascado ens introdueix en la història cubana recent, en què la revolució castrista aviat imposà una literatura plana basada en el realisme socialista, però també impulsà, per reacció, l'obra d'escriptors tan valuosos com Reinaldo Arenas. En les escriptores d'aquesta primera època, no hi ha una visió feminista –ja que la revolució imposa un discurs androgin–, però des del 1980, moltes es revoltent contra les lleis patriarcals que el sistema revolucionari va mantenir. La crisi econòmica de l'època, si bé i per desgràcia significà una disminució de la publicació i la lectura de llibres a l'illa, també provocà l'anomenat «boom cubà» d'escriptores i escriptors exiliats, com la cèlebre Zoé Valdés.

Els nostre trajecte acaba a Europa, el continent que ens és més familiar, però que també amaga escriptores i cultures poc conegudes o silenciades. Mihály Dés ens trasllada a l'Europa central i de l'est. Es tracta de la zona del món que ha patit directament les dues formes d'extermini més radicals del segle xx: l'Holocaust nazi i el Gulag soviètic. L'autor, amb casos tan coneguts com el d'Anna Frank i el seu *Diari* o

d'altres de menys ressò com les memòries d'una supervivent dels camps de concentració, la vienesa Ruth Klüger, es pregunta si les dones són capaces d'expressar amb més eficàcia aquestes experiències de l'horror absolut. No és casual tampoc que moltes d'elles es refereixin a la figura d'Antígona, ja que algunes d'aquestes obres de supervivents s'identifiquen amb el deure suprem de donar sepultura als éssers estimats, que era l'obsessió d'aquest personatge.

Per últim, Annalisa Mirizio destrueix un altre tòpic sobre la cultura de la màfia (entenant «cultura» com una visió del món i de les relacions humanes): aquell que presenta les dones dels mafiosos com a pobres víctimes submises i silencioses. A partir de les actes judicials o declaracions a jutges i periodistes, s'observa que, molt sovint, les dones tenen un paper actiu en la màfia. Per una banda, han estat les «guardianes de la tradició» i defensores ferotges d'aquesta. Per l'altra, són les persones que se senten capaces, abans que els seus marits, fills o companys, de «trair» la família mafiosa i col·laborar amb la justícia per tal d'eradicar aquesta cultura nefasta.

Aquest periple per quatre continents de la mà de deu guies entusiastes i informats, el van fer 105 persones, totes elles matriculades en el curs d'Els Juliols de la Universitat de Barcelona «Escriptores i cultures», organitzat pel Centre Dona i Literatura. Després d'aquesta experiència enriquidora, esperem emprendre més viatges en el futur, i conèixer altres escriptores que ens obrin els ulls a paisatges incògnits. Al capdavall, el nostre afany consisteix a ampliar la nostra perspectiva i fer créixer el nostre respecte cap a totes les manifestacions de la variada cultura humana.

Marta Segarra i Àngels Carabí
Gener del 2004